

УДК 811.161.2'373.611

ДЕРИВАЦІЙНО РЕЛЕВАНТНІ ПАРАМЕТРИ ДІЄСЛІВ

У статті описано семантико-валентні ознаки дієслів як їх дериваційно значущі параметри. З'ясовано семантичні особливості дієслів як твірної бази, відзначено домінуючу роль валентності в девербативних процесах, на прикладі дієслів конкретної фізичної дії показано значення семантики й валентності у віддієслівній деривації.

Ключові слова: дієслово, семантика, валентність, девербатив, дериваційний потенціал, словотвірна парадигма, словотвірне значення.

Важливим завданням основоцентричної дериватології – перспективного напрямку сучасної науки про словотвір, що вивчає дериваційний потенціал різних класів твірних слів, – є встановлення чинників, які зумовлюють семантико-словотвірні трансформації базем. Дослідники словотворчої спроможності тих чи інших угруповань твірних основ намагаються з'ясувати, чому вихідні одиниці, які є конститuentами одного класу, відзначаються конгруентними лексико-граматичними ознаками, неоднаково продукують похідні. За спостереженнями науковців, глибину, протяжність, континуум словотвірних значень (СЗ) у структурі словотвірної парадигми (СП) (комплексної класифікувальної одиниці основоцентричної дериватології) зумовлюють різні лінгвальні та екстралінгвальні чинники (див. аналіз питання: [Грещук 1995; Бачкур 2002-2003]), однак домінуючими факторами, що уможливають чи унеможливають принципову появу похідного на базі певного твірного, більшість науковців вважає семантику й тісно пов'язану з нею валентність, тобто системні чинники¹. Тому дослідження дериваційно значущих параметрів вербативів характеризується актуальністю.

Мета пропонованої розвідки – охарактеризувати семантико-валентні ознаки дієслів як їх дериваційно значущі параметри. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) описати семантичні особливості вербативів як твірної бази; 2) відзначити домінуючу роль валентності в девербативних процесах; 3) на прикладі дієслів конкретної фізичної дії, зокрема деструкції, показати значення семантики й валентності в девербативних актах.

Вагомим детермінантом словотворчої спроможності різних класів твірних слів є їх семантика. Йдеться насамперед про загальнокатегоріальне значення базем. „Частиномовну належність треба вважати основною характеристикою твірних у плані вивчення їх ролі в словотворчих процесах, оскільки нею окреслюються межі утворення дериватів” [Грещук 1995: 9]. Кількісний склад і змістова організація конститuentів СП мають „лексичну спрямованість, оскільки всі члени СП відзначаються спільною семантикою, яку передало їм твірне слово. Саме цей факт, факт наявності у членів спільної семантики, дає змогу більш точно встановити структурно-семантичну складність похідних, їх постійні, визначені місцем у парадигмі, словотвірні значення” [Зверев, Дашенко 1982: 106].

Категоріально-граматичним мікрокомпонентом, що визначає належність лексем до континууму вербативів, є сема *процесуальності*, „яка позначає щось, що протікає в часі, виражає поняття про рух у найширшому розумінні цього слова” [Гайсіна 1992: 59]. Дієслово – це частина мови, що позначає процес [Граматики 1979: 310]. Тому СЗ девербативів не можуть вийти за межі семантичного об'єднання „субстанція, ознака, процес, що мають відношення до процесу”. Щоправда, з огляду лише на частиномовну належність твірних основ створити цілісне уявлення про їхній дериваційний потенціал складно, адже частини мови як різні лексико-граматичні класи слів неоднаково субкатегоризуються, виділені в їх межах часткові підкатегорії відмінні і характеризуються різним ступенем узагальнення, різним співвідношенням лексичних і граматичних компонентів [Грещук 1995: 10]. Інакше кажучи, „значущість мотивувального слова і мотиватора, що його представляє, в механізмі словотворення визначається не стільки належністю до тієї чи іншої частини мови, в традиційному розумінні цього терміна, скільки його узагальненою лексичною семантикою [Манучарян 1974: 523]”. Щодо дієслів, то уточнюють класему процесуальності лексико-граматичні семи *дії, стану, відношення*, на основі яких виокремлюють три лексико-граматичні розряди вербативів². Вони протиставляються щодо дериваційної активності: більш продуктивними є дієслова конкретної фізичної дії (КФД), що зумовлено, на думку Т. Кільдибекової, їх більш складною, порівняно з іншими вербативними континуумами, лексико-граматичною конфігурацією [Кільдибекова 1985: 50].

¹ „Встановлюючи фактори, які визначають дериваційну поведінку твірного, на нашу думку, принципово важливо розмежовувати, з одного боку, неможливість утворення деривата на базі певного твірного, а з другого, – незасвідченість, відсутність його в мові. Якщо „системними закономірностями в словотворі є всі закономірності, які визначають можливість чи неможливість утворення слів”, а „питання про те, що реально увійшло в ужиток – це питання не системи, а норми”, то йдеться, отже, про розмежування системних і нормативних явищ” [Грещук 1995: 9].

² Вербативи дії позначають активний, цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт, в результаті чого у ньому відбуваються певні зміни (*ламати, дробити, виготовляти, малювати, шити*). Дієслова стану маніфестують процес, який замкнений в суб'єкті. Це може бути фізичний чи психічний стан живих істот (*хворіти, спати, сумувати*) або фізичний стан неживих істот (*світити, горіти*). Вербативи відношення виражають різноманітні зв'язки, реляції між предметами та явищами (*належати, подобатися, володіти*) [Кільдибекова 1985].

Дериваційно значущим для дієслів є подальше членування розрядів на семантичні поля, лексико-семантичні групи (ЛСГ), оскільки „явища ... словотворення [дієслова] неможливо переконливо пояснити без звернення до типової лексичної семантики, яка втілена в базових одиницях окремих лексико-семантичних груп” [Лексико-семантические группы 1989: 13]. Лексико-семантичні континууми дієслів диференціюють з огляду на категоріально-лексичні семи, які конкретизують характер дії, стану чи відношення. Наприклад, на основі архісеми руйнування нами здійснено дериваційно релевантну класифікацію лексико-семантичного поля дієслів деструкції (див.: [Пославська 2007]). Межі між семантичними полями, ЛСГ вербативів, як правило, не абсолютні, що зумовлено багатозначністю дієслова. Полісемантична вербативна лексема становить, як відомо, сукупність кількох лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) [Сучасна українська літературна мова 1997: 134]. Так, одне із значень дієслова *довбати* визначає його належність до угруповання дієслів створення (*довбати ополонку*), інше – руйнування (*довбати стіну*). У зв'язку з цим аналіз дериваційної спроможності вербативів слід здійснювати на рівні лексико-семантичних варіантів. При функціонуванні ЛСВ як мотиваційної бази відбувається реорганізація семантики, маніфестація одних і нейтралізація інших елементів змісту. Утворення деривата визначається і частиномовною, і частковими, лексико-граматичними параметрами вихідного найменування, залежить „від наявності чи відсутності в його семантиці таких компонентів, які б сприяли її перетворенню в необхідне нове значення [Янценецкая 1979: 77-78]. Отже, вивчення дериваційної спроможності вербативів, аналіз структури їх СП повинні ґрунтуватися на осягненні усіх потенційних об'єктивних макро- й мікрокомпонентів їх значення, адже похідні одиниці „маркують наявність / відсутність граматичних і лексичних компонентів вихідного [Яруліна 1980: 14]”.

Для осмислення мотиваційних реляцій у сфері віддієслівної деривації релевантним є розуміння сутності категорії виду. Наприклад, особливістю дієслів КФД є те, що вони формують „розгалужені акціональні парадигми, в які входять дієслова з видовим значенням, утворені за допомогою різних префіксів, і лексеми, що виражають додаткові семантичні модифікації” [Кильдибекова 1985: 51], пор.: *ламати* → *виламати*, *відламати*, *доламати*, *зламати*, *наламати*, *надламати*, *обламати*, *переламати*, *поламати*, *розламати*. Щоправда, до сих пір залишається відкритим питання, чи є вид словотвірною, чи словозмінною категорією. Це зумовлено тим, що „[у] видовій парі переплелася взаємозалежність *словотворення* й *морфології*, що свідчить про незавершеність процесу *граматикалізації* категорії виду” [УМ 2000: 64]. Йдеться насамперед про відношення між членами видової пари, а не про мотиваційні реляції між безпрефіксними і префіксальними дієсловами, у яких відбулися семантичні зрушення (*ламати* → *надламати*, *поламати*, *доламати*). Члени видової пари, як правило, кваліфікують як форми того самого слова з ізоморфним лексичним значенням і відповідно перехід дієслова недоконаного виду в доконаний (або навпаки), тобто перфективацію (*нищити* → *знищити*) й імперфективацію (*знищити* → *знищувати*) розглядають як формотворення (див. аналіз питання: [Авилова 1976: 5-10]). Однак серед багатьох авторитетних лінгвістів побутує думка, що вид спрямований у словотвір. „Структурно-граматичних підстав для визнання “префіксальної” видової пари однією лексемою немає”, адже „префікс не можна прирівняти до флексії хоча б тому, що не існує суто видоутворюваних, повністю граматикалізованих префіксів, кожен із префіксів має кілька значень” [Авилова 1976: 32]. Тому дієслова, утворені шляхом перфективації та не ускладнені додатковими змістовими напластуваннями (вказівкою на повторне виконання дії, на рух всередину об'єкта, навколо нього), слід розглядати як такі, у яких відбувся дериваційний крок й кваліфікувати як похідні зі СЗ „довести дію до результату”: „Дієслова ДВ є результативними з погляду лексичного значення, тому що вказують на результативну зміну ситуації. Отже, результативне значення як значення результату зміни однієї ситуації іншою можна вважати неодмінним компонентом лексичного значення префіксального дієслова ДВ [Соколова 2003: 84]”. Щодо вербативів, утворених шляхом імперфективації від похідних дієслів із результативним значенням, то слід розглядати їх як лексично ізоморфну форму, видову опозицію префіксальної одиниці. Незважаючи на те, що окремі науковці й у рамках суфіксального видоутворення вбачають дериваційний крок, більш поширеним є погляд, згідно з яким імперфективація є граматичною категорією словозмінного типу: „Дієслова недоконаного виду, утворені за допомогою суфіксів імперфективації, послідовно виявляють свою лексико-семантичну ідентичність вихідним дієсловам доконаного виду [Вихованець, Городенська 2004: 226]”.

Інтерференція елементів лексичного і граматичного макрокомпонентів у змістовій конфігурації вербативів виявляється не лише на рівні видових ознак, але й – інших категорій. Як зазначає А. Уфимцева, у дієслові більше, ніж в інших частинах мови, перехрещуються, дивно взаємодіють, лексичне й граматичне, власне знакове й структурне значення [Уфимцева 1987: 19]. Тому у змістовій конфігурації дієслів поняттєві мікрокомпоненти, що маніфестують становлення, тривання чи розгортання якогось позначуваного фрагмента дійсності в часовій перспективі, співвідносяться із граматичними семами. Найповніше виявляється взаємозв'язки між граматичними та лексичними семами на рівні лексико-граматичних розрядів, кожен з яких, утворюючи своєрідне лексико-семантичне угруповання, одночасно протиставляються за диференційними граматичними ознаками [Кильдибекова 1985: 185]. Так, дієслова КФД характеризуються тотожністю граматичної і семантичної структур: семантичний зміст „діяч – дія – об'єкт”, яке репрезентується значенням активного дієслова і його лівовалентного і правовалентного оточення, відповідає узагальненому граматичному значенню, що передається структурою формальної сполучуваності дієслова С1–Д–С4. Тобто семи активності й цілеспрямованості, іманентні більшості дієслів КФД, корелюють із перехідністю, яка співвідноситься з функціонально-семантичною категорією каузації. Остання, зміст якої орієнтований на передачу суб'єктно-

об'єктних відношень, перехрещується із категорією стану, основу якої становить семантична опозиція активність / пасивність дії. Знаходячи свій вияв у способах дієслівного керування, стан одночасно тісно поєднаний із категорією перехідності, адже усі перехідні дієслова можуть виражати значення активної дії, а неперехідні ніколи не виражають. Таким чином, різноманітні категорії вербативів КФД перебувають у відношеннях інтерференції, визначаючи їх дериваційну спроможність, оскільки „сфера словотворення становить собою арену складної і різноспрямованої взаємодії лексичних і граматичних категорій” [Блягоз 1975: 403]. При цьому перехідність, каузацию, стан, результатив кваліфікують як „валентні категорії”, оскільки вони характеризують різноманітні зміни взаємовідношень між дієсловом і його актантним оточенням, охоплюють і відображають способи функціонування синтаксичних і семантичних валентностей дієслова і завжди супроводжуються зміною валентної структури речення (див.: [Долинина 1985]).

Валентність становить стрижень змісту вербатива, її варто кваліфікувати як „суперкатегорію”, адже вона акумулює, організовує довкола себе різноманітні компоненти значення, у ній перетинаються відображувальні, лексичні, граматичні ознаки дієслів. Так, провідну роль у семній організації дієслів відіграють відносні (синтагматичні) мікрокомпоненти. „У значенні дієслова знаходять своє відображення не лише ознаки процесу, але й ознаки предметів і явищ, втягнутих у процес і охарактеризованих завдяки цьому як учасники процесуальної семантики” [Гайсина 1992: 42]. Лінгвістично релевантні елементи маніфестованої вербативом ситуації представлені у вигляді *субстанційних* (відносних) і *несубстанційних* (основних) сем, перші з яких репрезентують дискретно виокремлені предмети (субстанції) ситуації і їх властивості, другі – процеси (несубстанції) і їх ознаки. „Несубстанційні семи організовують основну частину лексичного значення дієслова, не знаючи якої неможливо правильно вибрати і належно застосувати те чи інше дієслово. Субстанційні ... відображають функціональні, якісні й кількісні ознаки предметів – учасників позначуваної ситуації” [Гайсина 1982: 62]. Функціональні ознаки учасників ситуації формуються в результаті встановлення між ними зв'язків і залежать від тієї ролі, яку ці предмети виконують у ситуації. Це може бути роль суб'єкта, об'єкта, окрім того, субстанції здатні визначати просторову, часову локалізацію дії, стану чи відношення. З огляду на здатність маніфестувати не предмети позамовної дійсності, а фрагменти-ситуації, дії-відношення, дієслово характеризується релятивною семантикою. На думку багатьох мовознавців, своєрідність значення дієслова вбачається в тому, що воно має синтагматичний статус, становить собою „ніби згорнуте речення” (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, С. Кацнельсон, Р. Гайсина, А. Уфимцева), „потребує фразової інтерпретації” [Арутюнова 1986: 342]. У зв'язку з цим провідна роль в осмисленні сутнісних ознак дієслова належить його потенційним сполучувальним характеристикам, тобто валентності. Тому валентність є визначальною категорією вербативів, а отже, регулює їх дериваційну поведінку. Дослідники словотворчого потенціалу дієслів одностайні в тому, що валентність є домінантним детермінантом семантико-словотвірних трансформацій вербативів, тобто немає жодного девербатива, поява якого не зумовлена валентною рамкою дієслова.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки валентність визначають як „властивість віртуального знака, детермінована тим когнітивним і семантичним смислом, який закладений в ньому” [Загнітко 1990: 15], як здатність одиниці мови сполучатися з іншими, створювати довкола себе визначену кількість відкритих позицій, що повинні або можуть бути зайняті облігаторно або факультативно елементами з відповідними змістовими і формальними характеристиками. Тобто теорія валентності вийшла за межі вербоцентричної концепції Л. Тен'єра, згідно з якою лише актанти перебувають з дієсловом у валентних відношеннях. Тепер вона інтерпретується більш широко: по-перше, як „сполучувальний потенціал”, властивий не тільки дієслову, але й всім одиницям мови (щодо вербатива, то валентними визнаються також відношення з вільними поширювачами (сирконстантами); по-друге, як не лише формально-граматична, морфолого-синтаксична категорія, але й як явище логіко-поняттєвого, семантичного плану, оскільки сполучувальні властивості мовних елементів зумовлені передовсім їх значенням. Валентність знаходиться у точці перетину складних реляцій, які існують між явищами дійсності, їх відображенням у свідомості індивідів й репрезентацією у мові. „Загальне співвідношення між реальністю, свідомістю і мовою знаходить свою реалізацію у взаємозв'язку між логічною, семантичною та синтаксичною валентностями” [Степанова, Хельбиг 1978: 159], які переплетені, доповнюють один одного й синкретично беруть участь в організації тих чи інших лінгвоструктур, зокрема на основі переходу одного типу сполучуваності в інший можна описати ономасіологічний процес формування висловлювання, що корелює із породженням похідного слова. Дериват мотивується не безпосередньо баземою, а семантикою цільнооформленої конструкції, у якій твірне слово реалізує одне із властивих йому значень і займає відповідну синтаксичну позицію. Похідне корелює із семантично еквівалентною йому перифразою: основі або основам похідного слова у його дефініції повинні відповідати лексеми з ізоморфним коренем, а його афіксам – слова, що пояснюють їх значення [Кубрякова 1981: 13], наприклад: „той, хто знищує” → *знищувач* (більш детально про типи валентностей і їх роль у дериваційних процесах, зокрема девербативних, див.: [Пославська 2003]).

Валентність як домінантний детермінант словотворчої активності вербативів дериваційно реалізується в похідних іменниках, прикметниках, дієсловах, прислівниках, континуум словотвірних значень яких передбачений аргументно-актантною рамкою твірного. Можливість словотвірної трансформації вихідного дієслова зумовлюється: 1) семантико-синтаксичною позицією вербатива у синтаксичній конструкції, тобто як валентність базової одиниці реалізується у реченні чи словосполученні (лексемою з конкретним значенням, синтаксемою чи прислівником); 2) семантичною природою валентності, яку детермінує значення твірного [Морозова 1982: 401]. У зв'язку з цим розрізняють *субстанційну* (предметну: суб'єктну, об'єктну,

результативну, інструментальну тощо), *пропозитивну* (непредметну, що реалізується підрядним реченням або його трансформами), *векторну* (репрезентує можливість дії розгортатися у просторі, що на лінгвальному рівні становить поєднання дієслова з локативними прислівниками *вверх, вниз, збоку, довкола*), *темпоральну* (передбачає часові параметри тривання дії, що забезпечується сполучуваністю дієслова з прислівниками довго, швидко, а також із вербативами почати, завершити), *ступеня інтенсивності і міри виконання дії* (визначають кількісні модифікації дії й актуалізуються у зв'язках дієслів із прислівниками *сильно, легко та багато, недостатньо, мало*) валентності.

Так, вербативи деструкції як складові континууму дієслів КФД характеризуються субстанційною, векторною, темпоральною, ступеня інтенсивності і міри виконання дії валентностями, які прогнозують та зумовлюють дериваційну поведінку твірних, їх здатність продукувати похідні різних семантичних позицій, при цьому *субстанційна* валентність визначає появу іменників, прикметників та дієслів, інші типи сполучуваностей – вербативів. Наприклад, у субстантивному блоці типової словотвірної парадигми дієслів із семою руйнування засвідчено похідні зі СЗ „виконавець дії” (*душитель, палій*), „об’єкт – результат дії” (*ламань, пошкодження*), „знаряддя дії” (*довбало, різак*), у ад’єктивному „який виконує або може виконувати дію” (*знищувальний*), „на який поширюється дія або який придатний для виконання дії” (*спустошуваний*), „який має відношення до дії” (*свердлильний*), „який становить собою результат дії” (*битий*), „який призначений для виконання дії” (*бомбардувальний*), у вербальному – „довести дію до результату” (*зламати, знищити*). Названі семантичні позиції становлять дериваційну актуалізацію актантної рамки твірних, що має такий вигляд: **S-D-O(r)-I**, де **S** – це суб’єкт, що здійснює деструктивний вплив, у ролі якого здатні виступати живі істоти, стихійні сили природи, різноманітні технічні прилади, **D** – деструктивна дія, спрямована на руйнацію кого-, чого-небудь, **O(r)** – об’єкт-результат, тобто об’єкт, на який поширюється руйнівний вплив і який виникає внаслідок реалізації дії як її результат, **I** – інструмент, знаряддя, за допомогою якого досягається руйнівна мета (*Я відтак грубіш кінці ножиком чехолу, складаю, в’язу, держаки стружу – кипить робота* (І. Франко); *Він вмів вправно відрізувати шматки навіть від черстої хлібини своїм ножем* (П. Гірник). При цьому лівобічна суб’єктна та правобічна об’єктно-результативна валентності є облігаторними, інструментальна – факультативна, пор.: *Він сів за стіл, відрізав скибку хліба і грубо посолив її* (М. Коцюбинський), *Молодий хлопець стрепенувся і почав завзято рубати гору* (Леся Українка). Облігаторні актанти більш продуктивні в дериваційному аспекті.

Окрім актантної рамки, дієсловом поля деструкції характерна також сирконстантна формула, що визначає просторові, часові та кількісні модифікації руйнівної дії. Так, векторно-об’єктна валентність дієслів руйнування знайшла реалізацію у семантичних позиціях „поширювати дію на поверхню, невелику частину, довкола, з усіх боків об’єкта” (*оббити*), „виконуючи дію, відокремлювати частину від цілого, виймати щонебудь з чогось або ділити об’єкт на частки” (*відбатурвати*), „спрямовуючи дію, проникати всередину, робити отвір, заглибину або пропускати один об’єкт крізь інший” (*продавити*); темпоральна – „почати виконувати дію” (*задряпати*), „виконувати дію якийсь час” (*погризти*), „завершувати виконувати дію” (*допиляти*); ступеня інтенсивності і міри виконання дії – „кількісний вияв дії” (*накришити*), „дистрибутивність дії” (*повішати*), „виконувати дію з надмірною інтенсивністю” (*нашмагати*), „виконувати дію недостатньо інтенсивно” (*підранити*), „однократність дії” (*рвонутти*), „виконувати дію ще раз, повторно, заново або по-іншому” (*переділити*), „виконувати дію час від часу” (*пощипувати*). Як засвідчує типова словотвірна парадигма дієслів деструкції, не завжди актантно-сирконстантна рамка знаходить реалізацію на словотвірному рівні. Так, із 522 твірних із семою руйнування об’єкта похідні зі СЗ „виконавець дії” утворили 67 (12,8 %) , незважаючи на облігаторність суб’єкта дії. Хоча валентність визначає принципову можливість появи деривата, проте у мові, крім правил, існують ще й елементи, які не виступають компонентами системи [Милославський 1980: 179], тобто на дериваційну поведінку дієслів також впливають нормативні чинники. До найбільш типових супровідних факторів належать: показник частотності вживання твірних у мовленні, стилістична маркованість, складність дериваційної структури, багатозначність / однозначність, належність бази до ядра чи периферії ЛСГ тощо.

Таким чином, словотворча поведінка дієслів регулюється їх лексико-граматичними й валентними характеристиками. Однак сприятливі системні чинники не завжди забезпечують появу похідного, оскільки на процеси мотивації впливають також нормативні чинники, подальший аналіз яких як дериваційно релевантних параметрів дієслів видається **перспективним**.

Література

Авилова 1976: Авилова, Н.С. Вид глагола и семантика глагольного слова [Текст] / Н. С. Авилова. – М. : Наука, 1976. – 327 с.

Бачку 2002-2003: Бачкур, Р.О. Словотвірна парадигма як об’єктивація лінгвальних та екстралінгвальних чинників словотворчої спроможності твірних слів (на матеріалі українських назв тварин та рослин) [Текст] / Роман Бачкур // Українознавчі студії. – 2002-2003. – № 4-5. – С. 39-46.

Блягоз 1975: Блягоз, З.У. Зависимость словообразовательной активности глаголов от характера их лексического значения [Текст] / З. У. Блягоз // Актуальные проблемы русского словообразования I. Ученые записки. – Ташкент : Укитувчи, 1975. – С. 402-409.

Вихованець, Городенська 2004: Вихованець, І.Р., Городенська, К.Г. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Р. Вихованець (ред.). – К. : Унів. вид-во „Пulsари”, 2004. – 398 с.

- Гайсин 1982: Гайсина, Р.М. К вопросу о специфике значения глагола [Текст] / Р. М. Гайсина // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. 1982. – № 1. – С. 59-64.
- Гайсина 1992: Гайсина, Р.М. Соотношение семантики и синтагматики глагола [Текст] / Р. М. Гайсина // Исследования по семантике. Семантические единицы и их парадигмы : межвузовский научный сборник. – Уфа, 1992. – С. 41-48.
- Грамматика 1970: Грамматика современного русского литературного языка [Текст] / Н. Ю. Шведова (ред). – М. : Наука, 1970. – 767 с.
- Грещук 1995: Грещук, В.В. Український відприкметниковий словотвір [Текст] / В. В. Грещук. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
- Долинина 1982: Долинина, И.Б. Маркировка субъектно-объектных отношений у валентностных категорий английского глагола [Текст] / И. Б. Долинина // Категория субъекта и объекта в языках различных типов. – Л. : Наука, 1982. – С. 65-101.
- Загнітко 1990: Загнітко, А.П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова [Текст] / А. П. Загнітко. – К. : НМК ВО, 1990. – 64 с.
- Зверев, Дашенко 1982: Зверев, А.Д. Дашенко, О.И. О словообразовательных парадигмах в русском языке [Текст] / А. Д. Зверев, О. И. Дашенко // Актуальные проблемы русского словообразования : сборник научных трудов. – Ташкент : Укитувчи, 1982. – С. 104-107.
- Кильдибекова 1985: Кильдибекова, Т.А. Глаголы действия в современном русском языке: Опыт функционально-семантического анализа [Текст] / Т. А. Кильдибекова. – Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1985. – 160 с.
- Лексико-семантические 1989: Лексико-семантические группы русских глаголов [Текст]. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1989. – 180 с.
- Манучарян 1974: Манучарян, Р.С. К типологии словообразовательных значений [Текст] / Р. С. Манучарян // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1974. – № 6. – С. 516-526.
- Милославский 1980: Милославский, И.Г. Вопросы словообразовательного синтеза [Текст] / И. Г. Милославский. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1980. – 296 с.
- Морозова 1982: Морозова, Т.С. Отражение валентностей производящего глагола производными разных частей речи [Текст] / Т. С. Морозова // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент : Укитувчи, 1982. – С. 401-405.
- Пославська 2003: Пославська, Н.М. Валентність як один із домінантних детермінантів дериваційної активності дієслів [Текст] / Н. Пославська // Семантика мови і тексту : збірник статей VIII Міжнародної наукової конференції (22-24 жовтня 2003 р.). – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С. 418-423.
- Пославська 2007: Пославська, Н.М. Дієслова із семою руйнування об'єкта як база продукування похідних [Текст] / Н. Пославська // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – Випуск XV-XVIII. – С. 265-270.
- Соколова 2003: Соколова, С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові [Текст] / С. О. Соколова. – К. : Наукова думка, 2003. – 285 с.
- Степанова 1978: Степанова, М.Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке [Текст] / М. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высшая школа, 1978. – 259 с.
- СУЛМ 1997: Сучасна українська літературна мова [Текст] / Грищенко А. П. (ред.). – К. : Вища школа, 1997. – 493 с.
- УМ 2000: Українська мова : енциклопедія [Текст]. – К. : „Укр. енциклопедія”, 2000. – 752 с.
- Уфимцева 1974: Уфимцева, А.А. Типы словесных знаков [Текст] / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1974. – 206 с.
- Янценецкая 1979: Янценецкая, М.Н. Семантические вопросы теории словообразования [Текст] / М. Н. Янценецкая. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1979. – 242 с.
- Яррулина 1980: Яррулина, Т.С. Словообразовательные возможности русских непроизводных глаголов (К вопросу взаимодействия грамматики и словообразования) [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. – Москва, 1980. – 28 с.

В статті описані семантико-валентні ознаки глаголів як їх дериваційно релевантні параметри. Виявлені семантичні особливості глаголів як производячої бази, на прикладі глаголів конкретного фізичного дійства зображено значення семантики і валентності в отглагольній деривації.

Ключові слова: глагол, семантика, валентність, девербатив, словообразовательний потенціал, словообразовательна парадигма, словообразовательне значення.

In the article the semantic-valency signs of verbs are described as the word-formation meaningful parameters. The semantic features of verbs are found out as a formative base, the dominant role of semantics and valency is shown in verbal processes of word-formation, based on the verbs of concrete physical action.

Keywords: verb, semantics, valence, verbal form, derivative potential, word-forming paradigm, word-forming meaning.

Надійшла до редакції 11 серпня 2012 року.